

TÜRK

2020, Yıl/Year: 8, Sayı/Issue: 23, ISSN: 2147-8872

TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received*: 02.10.2020

Kabul Tarihi / *Date of Accepted*: 06.12.2020

Sayfa / *Page*: 225-235

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / *Writer*:

Öğr. Gör. Dr. Mustafa Said Arslan

Kastamonu Üniversitesi, TÖMER

msarslan@kastamonu.edu.tr

VATAN İLE İLGİLİ ÖZBEK ATASÖZLERİ

Öz

Atasözleri, insanların hayatlarının edebiyata yansıyan görünüşleridir. Bir toplumda sıkça kullanılan eşyalar, insanlara günlük yaşamda kolaylık sağlayan hayvanlar ya da insanların değer verdiği kavramlar insanların düşüncelerini, hislerini karşıdaki kişiye aktarmada sık sık başvurdukları atasözlerinde kendilerine yer bulurlar. Vatan ile ilgili Özbek atasözlerine bakıldığında, vatanın birçok kez yiğitlikle karşılaştırılması, yiğitliğin koşullarından birinin vatanla olan alakaya bağlanması dikkat çekici bir durumdur. Ayrıca, vatani korumanın öneminden bahseden atasözlerinin yanı sıra vatana ihanet etmenin, vatandan ayrılmanın oluşturacağı kötü durumları da ifade eden atasözlerinin sayısının oldukça fazla olması Özbek toplumu için vatana olan bağlılığın bir kanıtıdır. Bu çalışmada çeşitli kaynaklardan tespit edilen vatan ile ilgili Özbek atasözleri anlamları ve sembolize ettikleri kavramlar açısından değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Özbek Türkçesi, Atasözü, Vatan, Özbek Atasözleri, Söz Varlığı

UZBEK PROVERBS ABOUT THE HOMELAND

Abstract

Proverbs are appearances of people's lives reflected in literature. Commonly used objects, animals making day-to-day life easier, or concepts valued by people in a society all make their way into proverbs, which people often use to

convey their thoughts and feelings to others. When Uzbek proverbs related to the homeland are examined, it is a remarkable situation that the homeland is compared with bravery several times and the homeland is linked to one of conditions of bravery. In addition to proverbs that mention about the importance of protecting the homeland, a great number of proverbs expressing negative situations such as treason and leaving the homeland is proof of how devoted Uzbek society is to the homeland. This study will evaluate Uzbek proverbs identified in various references about the homeland in terms of both their meaning and concepts they symbolize.

Keywords: Uzbek Turkish, Proverb, Homeland, Uzbek Proverbs, Vocabulary

Giriş

Atalarımızın uzun denemelerine dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştırılan ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş özlü sözler (Aksoy 1971: 36) olarak tanımlanan atasözünün anlamı Türkçe Sözlük'te "uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, deme, mesel, sav, darbimesel" (TDK 2011: 180) olarak açıklanmıştır.

Atasözlerinin tarihi dönemler içerisindeki adlandırılmalarına bakıldığında Göktürk ve Uygur Türkçelerinde "sav", Oğuz sahasında "mesel, durûb-ı emsâl, darb-ı mesel, atalar sözü, ata sözü", Doğu Türkistan'dan Kırım'a uzanan sahada "makal" (Oy 1991: 44) olarak adlandırıldığı görülmektedir. Atasözü, Özbek Türkçesinde "makal" terimi ile karşılanmaktadır.

Atasözlerinde hayatın içinde her zaman karşılaşılabilecek olaylar konu edilmiştir. Bir millete ait atasözlerinde o milletin fikirleri, inançları, tabuları, kültürel özellikleri, örf, âdet, gelenek ve görenekleri, yaşam tarzları hakkında izler mevcuttur.

Atasözleri milletlerin gerek kültürel zenginliğini gerekse dil özelliklerini barındırması sebebiyle birçok çalışmaya konu olmuştur. Atasözleri hakkındaki çalışmalarda çeşitli kıstaslar dikkate alınarak yapılan sınıflandırmalar genel anlamda yapısal ve anlam özellikleri çerçevesinde toplanmaktadır.

Atasözleri farklı yörelerde değişiklik gösterebildiği gibi benzerlikler de gösterebilir. Türk lehçelerindeki atasözlerinde de genel olarak benzerlikler söz konusudur. Bu benzerlikler ortak geçmiş ve kültürün ürünleridir. Türk lehçelerindeki atasözlerinin ortak ve farklı yönlerini inceleyen birçok çalışma yapılmış ve yapılmaktadır. Bu çalışmalar sayesinde Türk dünyasındaki atasözlerinin anlam ve yapısal açıdan ortaklaşan ya da birbirinden farklılaşan özellikleri ortaya konulacaktır.

Ulusal değerleri yansıtan atasözlerinde, "toplumun kendisi yatar" demek de hiç yanlış olmaz. Toplumun değerleri, normları, düşünce yapısı, inanışları, gelenekleri, bu sözlerin içinde saklıdır. (Uğuzman 2014: 2) Bu çalışmada vatan konulu atasözleri, anlam ve sembolize ettikleri kavramlar açısından ele alınmaya çalışılacaktır. Çalışmaya konu olan vatan ile ilgili Özbek atasözleri; O'zbek Xalq Maqollari (Turdimov, vd., 2005 ve 2019), O'zbek Maqollarining İzoxli Lug'ati (Shomaqsudov, Shoraxmedov, 1987), Xikmatnoma O'zbek Maqollarining İzoxli Lug'ati (Shomaqsudov, Shoraxmedov, 1990) eserlerinden faydalanılarak tespit edilmiştir.

Vatan Konulu Özbek Atasözleri

Derin anlamlar içeren atasözleri, toplumun kültürünün saklandığı bir hazine ve insanlara yol gösteren bir rehberdir. Bu açıdan bakıldığında toplumların yaşam tarzları, gelenek ve görenekleri, hayata bakış açıları, değer yargıları ve kültürel yapıları, tecrübeler şeklinde atasözlerinde yer alarak, tavsiye ve öğütler olarak gelecek kuşaklara aktarılmıştır. (Öz Özcan, 2009: 1)

Bir toplumun atasözlerinde bir kelimenin, bir konunun, bir eşyanın ya da bir kavramın kullanım sıklığı o toplumda o kavramın ne kadar önemli olduğunun ve hayatın içinde çok sık yer aldığı bir kanıttır. Özbek Türkçesindeki vatanla ilgili atasözlerine bakıldığında vatan kavramının Özbek toplumu için önemi açıkça görülmektedir.

Üzerinde bir ömür geçirilen toprak parçası olan vatan, bağımsız ve özgür yaşamının en önemli koşullarındandır. Milletın millet olma vasfını kazanmasında uğruna canlar kaybedilen vatan ve buna bağlı olarak da vatanseverlik kavramı Özbek atasözlerinde birçok kez yiğitlikle ilişkilendirilmiştir. Yiğitlik, sosyal açıdan önemli kavramlardan biridir. Bir toplum için en önemli değerlerden olan vatan konusunda da, vatanına faydalı olanların yiğit; vatana sadakatsizlik gösterenlerin ise yiğit olamayacağı Özbek atasözlerinde vurgulanmıştır.

Yiğit g'ami elida,

Elning g'ami dilida. (Turdimov, vd., 2005: 5) (Yiğidin acısı vatanındadır, vatanın acısı gönlündedir.)

Ekin yerida ko'karar,

Er — elida. (Turdimov, vd., 2019: 15) (Ekin yerinde yeşerir, yiğit memleketinde.)

El bor bo'lsa, er xor bo'lmas,

Er bor bo'lsa, el xor bo'lmas. (Turdimov, vd., 2019: 15) (Vatan varsa, yiğit küçük düşmez, yiğit varsa, vatan küçük düşmez.)

El boshiga kun tushsa,

El yaratgan er kelar. (Turdimov, vd., 2019: 15) (Vatanın üstüne felâket gelirse, vatan yaratan yiğit gelir.)

El boshiga tushgani —

Er boshiga tushgani. (Turdimov, vd., 2019: 15) (Vatanın başına gelen, yiğidin başına gelendir.)

El ishini er qilur,

Er qadrini el bilir. (Turdimov, vd., 2019: 15) (Halk işini yiğit yapar, yiğit kadrini halk bilir.)

El kuyunganda kuyungan — botir, El suyunganda suyungan — botir. (Turdimov, vd., 2019: 15) (Millet üzülduğünde üzülen, millet sevindiğinde sevinen yiğittir.)

Elga manzur — erga manzur. (Turdimov, vd., 2019: 16) (Halkın beğendiği, yiğidin beğendiğidir.)

Elim suydi – erim suydi. (Turdimov, vd., 2005: 5) (Milletinin sevdiği, yiğidin sevdiğidir.)

Elidan bezgan er o'ngmas,

Ko'lidan bezgan g'oz o'ngmas. (Turdimov, vd., 2005: 6) (Vatanından bıkan yiğit gelişmez, gölünden bıkan kaz gelişmez.)

Elning baxti — urning baxti. (Turdimov, vd., 2005: 6) (Halkın bahtı erin bahtıdır.)

Elning g'ami — urning g'ami. (Turdimov, vd., 2005: 6) (Vatanın gamı – yiğidin gamıdır.)

Er yigit elga tortar. (Turdimov, vd., 2005: 7) (Yiğit vatana çeker.)

Er yigit o'zi uchun tug'ilar,

Eli uchun o'lar. (Turdimov, vd., 2005: 7) (Yiğit adam kendi için doğar, vatani için ölür.)

Erning ishi — elning bo'ynida,

Elning ishi — urning bo'ynida. (Turdimov, vd., 2005: 7) (Yiğidin işi milletin omzunda, milletin işi yiğidin omzunda.)

Erning moli — elning moli. (Turdimov, vd., 2005: 7) (Yiğidin malı – milletin malı.)

Er bolasi — el bolasi. (Turdimov, vd., 2005: 6) (Yiğit evladı – vatan evladıdır.)

Er davlati — elida. (Turdimov, vd., 2005: 7) (Yiğidin zenginliği vatanındadır.)

Yurt boshiga ish tushsa,

Er yigit hozir. (Turdimov, vd., 2005: 7) (Vatanın başına iş gelse, er yiğit hazırdır.)

Yaxshi yigit yurt tuzar,

Yomon yigit yurt buzar. (Turdimov, vd., 2005: 7) (İyi yiğit yurt düzer, kötü yiğit yurt bozar.)

Himmatli er,

O'z elini der. (Turdimov, vd., 2005: 7) (Himmatli yiğit öz vatanını toplar.)

Vatanni sotgan er bo'lmas. (Turdimov, vd., 2005: 5) (Vatani satan adam olmaz.)

Atasözleri gibi halk arasında yaygın olarak kullanılan edebî ürünlerde bir kavramın kullanım sıklığı ve şekli o kavrama verilen önemi gösterir. Özbek atasözlerinde de vatanın önemi ve ne kadar değerli bir kavram olduğu yapılan karşılaştırmalarla ortaya koyulmuştur. İnsanın kendi vatanında olmasının çok daha değerli olduğu, kendi vatanında yaşamının önemi atasözlerinde sıklıkla vurgulanan bir konu durumundadır.

Birovning yurtida bek bo'lguncha,

O'zingning yurtingda it bo'l. (Turdimov, vd., 2019: 12) (Başkasının vatanında bey oluncaya kadar, kendi vatanında it ol.)

Kishi yerida sulton bo'lguncha,

O'z elingda cho'pon bo'l. (Turdimov, vd., 2019: 13) (Başkasının vatanında sultan olacağına, kendi vatanında çoban ol.)

Kishi yurtida sulton bo'lguncha,

O'z yurtida ulton bo'l. (Turdimov, vd., 2019: 13) (Başkasının yurdunda şah olacağına, kendi yurdunda ayak altında astar ol.)

Kishi yurtida shoh bo'lguncha,

O'z yurtida gado bo'l. (Turdimov, vd., 2019: 13) (Başkasının yurdunda şah olacağına, kendi yurdunda dilenci ol.)

O'z yurtida — o'lan to'shaging,

O'zga yurt bo'lmas beshiging. (Turdimov, vd., 2005: 7) (Öz yurdun – öleceğın döşegın, başka yurt olmaz beşigın.)

O'zga yurtning qozisi bo'lgandan,

O'z elingning tozisi bo'l. (Turdimov, vd., 2005: 7) (Başka yurdun kadısı olacağına, kendi yurdunun tazısı ol.)

O'zga yurtning boshi bo'lgancha,

O'z yurtning toshi bo'l. (Turdimov, vd., 2005: 7) (Başka yurdun başı olacağına, kendi yurdunun taşı ol.)

O'zga yurtning gulidan,

O'z yurtning cho'li yaxshi. (Turdimov, vd., 2005: 7) (Başka yurdun gül bahçesinden, kendi vatanının çölü güzeldir.)

Ona yerning tuprog'i — ona sutidan aziz. (Turdimov, vd., 2019: 14) (Ana yurdun toprağı ana sütünden kıymetlidir.)

Ona yurtida — oltin beshiging. (Turdimov, vd., 2019: 14) (Ana yurdun; altın beşigındir.)

Tovushqonga tug'ilgan tepasi aziz. (Turdimov, vd., 2019: 14) (Tavşana doğduğı tepe kıymetlidir.)

Tug'ilgan yering — Vataning,

Vataning — nomusing. (Turdimov, vd., 2019: 14) (Doğduğun yer vatanın, vatanın namusun.)

El qudrati — chin qudrat,

Vatan tuprog'i — qimmat. (Turdimov, vd., 2019: 15) (Halk kuvveti gerçek kuvvettir, vatan toprağı değerlidir.)

Vatan qadrini bilmagan o'z qadrini bilmas. (Turdimov, vd., 2005: 5) (Vatanın kıymetini bilmeyen kendi kıymetini bilmez.)

Vatanga kelgan — imonga kelar. (Turdimov, vd., 2005: 5) (Vatana gelen imana gelir.)

Elning ichi — oltin beshik. (Turdimov, vd., 2005: 6) (Vatanın içi altın beşiktir.)

Har gul o'z butasida aziz. (Turdimov, vd., 2005: 7) (Her çiçek kendi dalında kıymetli.)

Har gulning o'z isi bor,

Har elning o'z tusi bor. (Turdimov, vd., 2005: 7) (Her gülün kendi kokusu var, her memleketin kendi rengi var.)

Har kim — eliga,

O'rdak - ko'liga. (Turdimov, vd., 2005: 7) (Herkes memleketine, ördek gölüne.)

Har kimning o'z eli — o'ziga shirin. (Turdimov, vd., 2005: 7) (Herkesin kendi memleketi kendine güzel.)

Har ko'katning o'z suygan tuprog'i bor. (Turdimov, vd., 2005: 7) (Her bitkinin kendi sevdiği toprağı var.)

Har toycha o'zi suv ichgan bulog'ini maqtar. (Turdimov, vd., 2005: 7) (Her tay kendi su içtiğı pınarı över.)

Har elning — o'z irimi. (Turdimov, vd., 2005: 7) (Her memleketin kendi hurafesi vardır.)

Har qush o'z uyasiga qarab uchar. (Turdimov, vd., 2005: 7) (Her kuş kendi yuvasına doğru uçar.)

Yurtim — ko'ksim,

Elim — iligim. (Turdimov, vd., 2005: 7) (Yurdum – göğsüm, halkım – iliğim.)

Bulbul chamanni sevar,

Odam — Vatanni. (Turdimov, vd., 2019: 12) (Bülbül bağı sever, insan vatani.)

Bulbulga bog' yaxshi,

Kaklikka — tog'. (Turdimov, vd., 2019: 12) (Bülbüle bağ, keklige dağ güzeldir.)

Qush butaga sig'inar

Odam — Vatanga. (Turdimov, vd., 2005: 7) (Kuş çalıya sığınır, insan vatanına.)

Kiymoqqa katan yaxshi,

Turmoqqa vatan yaxshi. (Turdimov, vd., 2005: 5) (Giymeye keten iyidir, yaşamaya vatan iyidir.)

Vatan ile ilgili Özbek atasözlerinde karşılaşılan diğeri bir konu da vatandan ayrılmanın doğuracağı sonuçlar, vatandan ayrılmanın olumsuz yönleri temelinde vatandan ayrılma korkusudur. Vatandan ayrılmak yaşanabilecek bütün olumsuzlukların, güçsüzlüklerin ve belaların sebebi olarak görülmektedir.

Ayrlmagin elingdan,

Quvvat ketar belingdan. (Turdimov, vd., 2019: 12) (Ayrılma ilinden, kuvvet gider belinden.)

Dindan chiqsang ham, eldan chiqma. (Turdimov, vd., 2019: 13) (Dinden çıksan da, vatanından ayrılma.)

Yordan ayrilsang ham, eldan ayrilma. (Turdimov, vd., 2005: 5) (Yardan ayrilsan da, yurdundan ayrılma.)

Yoridan ayrilgan yetti yil yig'lar, Yurtidan ayrilgan o'lguncha yig'lar. (Turdimov, vd., 2005: 5) (Yarinden ayrilan yedi yil a'g'lar, Yurdundan ayrilan olene kadar a'g'lar.)

Eldan ayrilguncha, jondan ayril. (Turdimov, vd., 2019: 16) (Vatandan ayrilacagina, canindan ayril.)

Vatandan yiroqlashgan — nomusdan o'lar. (Turdimov, vd., 2005: 5) (Vatandan uzaklasan — utancindan olur.)

Eringdan bezsang ham,

Elingdan bezma. (Turdimov, vd., 2005: 7) (Erinden bezsen de vatanindan bezme.)

Yurtdan ayrilganni yov chopar. (Turdimov, vd., 2005: 7) (Yurttan ayrilani dusman keser.)

Yurtdan ketgan, yurtmonda.

O'tar hasrat, armonda. (Turdimov, vd., 2005: 7) (Yurttan ayrilan yurtsever, ceker hasret, pishmanlikla.)

O'z yurtningning qadri

O'zga yurtta bilinar. (Turdimov, vd., 2005: 7) (Oz vatanin kiymeti, baska yurtta bilinir.)

O'z yurtning — o'lan to'shaging,

O'zga yurt bo'lmas beshiging. (Turdimov, vd., 2005: 7) (Oz yurdun — olecegin dosegin, baska yurt olmaz beshigin.)

O'lsang o'l,

Vatanningda bo'l. (Turdimov, vd., 2005: 7) (O'lursen ol, vataninda ol.)

O'pkadan urgan yel yomon,

Elidan ayrilgan er yomon. (Turdimov, vd., 2005: 7) (Ciğerden vuran yel koti, memleketinden ayrilan erin hali koti.)

Özbek atasözlerinde vatandan ayrılma hakkındaki atasözlerinin yanı sıra vatansızlık duygusunu işleyen atasözlerine de ayrıca değinmek gerekir. Vatansızlık kişi için hayatta karşılaşılabileceği en kötü durum olarak Özbek atasözlerinde yer bulmuştur.

Badqavm bo'lsang bo'l,

Beqavm bo'lma. (Turdimov, vd., 2019: 12) (Koti kavimli olursan ol, kavimsiz olma.)

Baliq suv bilan tirik,

Odam — el bilan. (Turdimov, vd., 2019: 12) (Balik su ile yasari, insan vatani ile.)

Begona tuproq — devona tuproq. (Turdimov, vd., 2019: 12) (Bigane toprak, divane toprak.)

Vatansiz inson — kuysiz bulbul. (Turdimov, vd., 2019: 13) (Vatansiz insan, shakimayan bulbul.)

Non gadosi bo'lsang ham, Yurt gadosi bo'lma. (Turdimov, vd., 2005: 5) (Ekmege muhtac olsan da, yurda muhtac olma.)

Vatangado bo'lguncha,

Kafangado bo'l. (Turdimov, vd., 2005: 5) (Vatansız olmaktansa kefensiz ol.)

El-kunim bo'lmasa,

Oy-kunim tug'masin. (Turdimov, vd., 2019: 15) (Vatan güneşim olmazsa, ayım – güneşim doğmasin.)

Eling-yurting bo'lmasa,

Oying-kuning bo'lmasin. (Turdimov, vd., 2005: 6) (Milletin – vatanın olmazsa, ayın – güneşin olmasin.)

Vatan ile ilgili Özbek atasözlerinde vatanın iyi ya da kötü durumda olması kişinin durumunu da sembolize eder. Vatani kötü durumda olan kişinin muhakkak ki iyi durumda olması ya da kendini iyi hissetmesi düşünülemez.

Vatanning tinch — sen tinch. (Turdimov, vd., 2019: 12) (Vatanın huzurluysa, sen de huzurlusundur.)

Vatanning vayronasi — Umrning g'amxonasi. (Turdimov, vd., 2019: 13) (Vatanın yıkılması, hayatının acısıdır.)

Vatanning vayronasi — Umrning hayronasi. (Turdimov, vd., 2019: 13) (Vatanın yıkılması, hayatın şaşkınlığı.)

Ona yurting omon bo'lsa,

Rangi ro'ying somon bo'lmas. (Turdimov, vd., 2019: 14) (Ana yurdunda esenlik olsa, yüzünün rengi sararıp solmaz.)

Elda bori — senda bori. (Turdimov, vd., 2019: 16) (Vatanda var – sende var.)

Vatanga falokat — o'zingga halokat. (Turdimov, vd., 2005: 5) (Vatana felaket senin yıkılışıdır.)

Yurti boyning o'zi boy. (Turdimov, vd., 2005: 7) (Yurdu zengin olanın kendisi de zengindir.)

Yurting omon — o'zing omon. (Turdimov, vd., 2005: 7) (Yurdun esen ise kendin de esenliktesin.)

Uğrunda sayısız canlar verilen vatan ve vatan toprağını korumak, vatan derdiyle dertlenmek kutsal bir vazifedir. Bu vazife toplumdaki bireylerin yadırgamadan kabul edebileceği bir hayat tarzına dönüşmüştür. Bir karış vatan toprağı için canını vermekten kaçınmayan, aksine, bunu bir şeref sayan Özbek halkında da bu durum atasözlerinde kendine yer bulmuş ve halkın vatana verdiği değer aşağıdaki atasözleriyle Özbek edebiyatına yansımıştır.

Vatan gadosi — kafan gadosi. (Turdimov, vd., 2019: 12) (Vatan ağrısı – başın ağrısıdır.)

Vatan uchun o'lmoq ham sharaf. (Turdimov, vd., 2019: 12) (Vatan için ölmek de şereftir.)

Vatani borning baxti bor,

Mehnati borning — taxti. (Turdimov, vd., 2005: 5) (Vatani olanın bahtı vardır, emeği olanın tahtı.)

Dushmanga nafрати bo'lmaganning

Vatanga muhabbati bo'lmas. (Turdimov, vd., 2019: 13) (Düşmana nefreti olmayanın, vatana sevgisi olmaz.)

El egasiz bo'lmas,

To'n — yoqasiz. (Turdimov, vd., 2019: 15) (Vatan sahripsiz, elbise yakasiz olmaz.)

El qurimasa, yer qurimas. (Turdimov, vd., 2019: 15) (Halk kurumasa toprak kurumaz.)

Elga xizmat — oliy himmat. (Turdimov, vd., 2019: 16) (Vatana hizmet – buyuk sevaptir.)

Eliga vafo qilgan

Yoviga jafo qilar. (Turdimov, vd., 2005: 6) (Vatanina vefa gosteren, dusmanina aci verir.)

Elning egasi bo'l,

Tobutning chegasi bo'l. (Turdimov, vd., 2005: 6) (Vataninin sahibi ol, tabutun civisi ol.)

Yurt egasi yo'lbarsdir,

Oldirgani qo'ymasdir. (Turdimov, vd., 2005: 7) (Yurt sahibi kaplandir, almak isteyeniy koymaz.)

Yurt qo'ri, eling o'sar,

Qo'rimasang, uying to'zar. (Turdimov, vd., 2005: 7) (Yurdu korursan, halkin buyur, korumazsan evin yikilir.)

Yurt qo'risang, o'sarsan,

Qo'rimasang, to'zarsan. (Turdimov, vd., 2005: 7) (Yurdu korursan, buyursun, korumazsan yok olursun.)

Yurtda odam bo'lmasa,

To'ng'iz tepaga chiqar. (Turdimov, vd., 2005: 7) (Yurtta insan olmazsa, domuz tepeye cikir.)

Tug'ilgan yerdan ko'ngil uzilmas,

Yurt qo'riganning yurti buzilmas. (Turdimov, vd., 2019: 14) (Dogulan yerden gonul kopmaz, yurt koruyanin yurdu bozulmaz.)

Özbek atasözlerinde vatan, kimi zaman vücudun bir parçası, “Yurtim — ko'ksim, Elim — iligim.” (Yurdum – göğsüm, Halkım – iligim.), kimi zaman sığınılacak bir liman, “Qush butaga sig'inar, Odam — Vatanga.” (Kuş çalıya sığınır, insan vatanına.), olmuştur. Vatan, halkın içinde her daim güçlü bir duygu olarak yaşamaktadır. Bunun en güzel kanıtı atasözlerindeki yansımalarıdır.

Sonuç

Atasözleri, toplumların hayatına dair düşünce, ihtiyaç, kültür, bakış açısı, yaşam tarzını nesilden nesile aktardıkları ustaca sözlerdir. Toplumun aynası niteliğinde olan atasözleri o topluma ait yapı taşlarını açıkça ortaya koyar.

Örneklere görüldüğü üzere, Özbek atasözlerinde vatan kavramı çok sık kullanılan bir kavramdır. Bu da vatan kavramının Özbek toplumunda önemli bir kavram olduğunu gösterir. Yapılan araştırmalar sonucunda Özbek Türkçesinde doksan dört atasözünün vatan ile ilgili olduğu tespit edilmiştir. Bu atasözlerinden yirmi iki tanesinde vatan kavramı yiğitlikle karşılaştırılmıştır. İnsanın kendi vatanında yaşamasının değerini, kendi vatanının diğer vatanlardan daha üstün

olduğunu anlatan yirmi dokuz atasözü; vatandan ayrılmanın kötü bir durum olduğunu ifade eden on üç atasözü; vatansızlıkla ilgili sekiz atasözü; vatanın durumuyla insanın durumunu bağdaştıran sekiz atasözü; Özbek halkının vatana verdiği değeri gösteren on dört atasözü bulunmaktadır.

Özbek Türkçesindeki vatan ile ilgili atasözlerine genel olarak bakıldığında Özbek halkının vatana verdiği değer, Özbek halkında insanın kendi vatanının diğer memleketlerden daha iyi olduğu görüşünün hâkim olduğu açıkça görülmektedir.

Kaynaklar

- Aksoy, Ömer Asım (1971). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü (Cilt I). Ankara: TDK Yayınları.
- Aktan, Bilal (2011). “Cümle Yapısı Bakımından Özbek Atasözleri”. *Turkish Studies*, C. 6, S. 2, s. 163-176.
- Altun, Mustafa (2004). “Türk Atasözleri Üzerine Sentaktik Bir İnceleme”. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. 21, Mayıs – Temmuz 2004, s. 79-91.
- Berdiyarov, H. ve Resulov, R. (1984). *Özbek Tilining Paremiologik Lugati*. Taşkent: Okıtuvçi. Yayıncılık.
- Mırzayev, To'ra vd. (2019). *O'zbek Xalq Maqollari*. Taşkent: Sharq Nashriyot.
- Oy, Aydın (1991). *TDV İslâm Ansiklopedisi (Cilt IV)*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Öz Özcan, Aynur (2000). “Hayvanlarla İlgili Özbek Atasözleri”. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Ekim 2000, s. 114-159.
- Öz Özcan, Aynur (2009). *Kadınlara İlgili Özbek Atasözleri*. Ankara: Grafiker Yayıncılık.
- Öz Özcan, Aynur (2011). “Başaklı Bitkilerle İlgili Özbek Atasözleri”. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 8, S. 2, Haziran 2011, s. 98-109.
- Öz Özcan, Aynur (2015). “Çiçeklerle İlgili Özbek Atasözleri”. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 12, S. 1, Mart 2015, s. 7-17.
- Öz Özcan, Aynur (2016). “Özbek ve Türk Atasözlerinde bir Sözü'nün Kullanımı”. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 13, S. 3, Eylül 2016, s. 123-137.
- Shomaqsudov, S., Shoraxmedov, S. (1987). *O'zbek Maqollarining İzoxli Lug'ati*. Toshkent: G'ofur G'ulom Adebıyot va San'at Nashriyoti.
- Shomaqsudov, S., Shoraxmedov, S. (1990). *Xikmatnoma O'zbek Maqollarining İzoxli Lug'ati*. Toshkent: Uzbek Sovyet Entsiklopediyasi Bosh Redaksiyasi.
- TDK. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Turdimov, S. vd. (2005). *O'zbek Xalq Maqollari*. Toshkent: Sharq nashriyot.

Turdimov, S. vd. (2019). O'zbek Xalq Maqollari. Toshkent: Sharq nashriyot.

Uğuzman, Tülay (2014). Atasözlerine ve Deyimlere Yansıyan Türk Halk Düşüncesi. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Üşenmez, Emek vd. (2016). Özbekçe Türkçe Sözlük. İstanbul.

Yatağan, Murat (2010). Özbek Halq Maqallari (Özbek Halk Atasözleri). Yüksek Lisans Tezi. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi.

Yoldaşev, İbrahim ve Muhittin Gümüş (1995). Türkçe Açıklamalı Özbek Atasözleri. Ankara: Engin Yayınevi.